

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
TALİM VE TERBİYE KURULU BAŞKANLIĞI**

**İLKÖĞRETİM
VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ DERSİ
(8. SINIF)
ÖĞRETİM PROGRAMI**

ANKARA–2010

Öğretim programının hazırlanmasında görev alan komisyon üyeleri:

Fadime Pelin ALDEMİR	Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretmeni
Hüseyin SEZER	Felsefe Grubu Öğretmeni
Mehmet Akif SÜTCÜ	Program Geliştirme Uzmanı
Mehmet ÜLGER	Sınıf Öğretmeni
Seçil Buket HARUT	Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretmeni
Dr. Sevim CAN	Tarih/Sosyal Bilgiler Öğretmeni
Yusuf TOPRAK	Felsefe Grubu Öğretmeni

Öğretim programının hazırlanmasına katkı sağlayanlar:

Betül BUDAK KORKMAZ	Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni
Elif SEYLİM	Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Himmet GÜVEN	Felsefe Grubu Öğretmeni
Şevki IŞIKLI	Felsefe Grubu Öğretmeni

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan ve aşağıda belirtilen Türk Millî Eğitiminin Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanmıştır:

TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

I. Genel Amaçlar

Madde 2. Türk millî eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek,

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranış ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

VIII – Demokrasi Eğitimi

Madde 11 – (Değişik: 16/6/1983 - 2842/3 md.)

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

GİRİŞ

NEDEN VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ DERSİ?

Dünyayı anlama ve anlamlandırmada eğitim programlarının sürekli geliştirilmesi, gelecek nesillere daha iyi imkânlar sunmak ve öğrencilerin bilinçli vatandaşlar olarak yetiştirilmelerini sağlamak açısından son derece önemlidir. İletişim ve ulaşım olanaklarının son derece geliştiği, dünyanın farklı bölgelerinde gelişen olayların bir ülkede yaşayan insanları yakından etkilediği günümüzde eğitimin amacı sadece ülkesindeki değil dünyadaki toplumsal gelişmelere ve değişime uyum sağlayan bireyler yetiştirmek haline gelmiştir.

Eğitimdeki son gelişmelere baktığımızda vatandaşlık eğitiminin demokratik bir toplumun oluşabilmesi için öğrencileri gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatmayı hedeflediği görülmektedir. Öğrencilerden konulara eleştirel bakabilen, kendi düşüncelerini ifade edebilen, başkalarının düşüncelerine saygılı, barış içinde bir arada yaşama kültürüne sahip, topluma duyarlı, toplumun iyiliği için harekete geçebilen bireyler olmaları hedeflenmektedir. Böylece öğrenciler haklarını, sorumluluklarını ve özgürlüklerini öğrenirlerken kanunları, eşitliği, adaleti, ayrımcılık yapmamayı, demokrasiyi de öğrenmektedirler. Demokratik vatandaşlık eğitimi farklı din, kültür, inanç ve düşünüş şekillerine saygıyı desteklemekte, böylece içinde yaşadığı toplumun çeşitli değerlerini anlamayı ve paylaşmayı sağlamaktadır.

Vatandaşlık eğitiminin Türk eğitim sisteminde planlı bir biçimde yer alması Tanzimat Dönemi'yle başlar. Devleti ve yurttaşlarını bir arada tutan bağları güçlendirmek amacıyla vatandaşlık eğitimine önem vermek bu dönemde gerçekleştirilen eğitimdeki yenileşme hareketlerinin bir parçası olmuştur. Cumhuriyet döneminde ise yurdunu seven, vatandaşlık sorumluluklarını bilen bireyler yetiştirmek Türk milli eğitiminin genel amaçları arasında yer almıştır. Ülkemizde insan hakları ve demokrasi eğitimi daha önce *Yurttaşlık Bilgileri*, *Sosyal Bilgiler*, *Vatandaşlık Bilgileri* ve son olarak *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi* gibi dersler içinde verilmiştir.

Yirminci yüzyılda yaşanan teknoloji ve bilişim sektöründeki gelişmelerin beraberinde getirdiği küreselleşme, bir yandan uygarlığı yeni bir aşamaya taşıyacak derecede yeni imkânlar sunmakta, diğer yandan geleneksel olanın sınırlarını daraltmakta, onu etkisizleştirmekte ve buna bağlı olarak toplumları birey-birey, birey-toplum ve birey-devlet ilişkilerinde yeni değerlerin arayışına zorlamaktadır. Bu yüzyıldan önce birey-toplum ilişkisi, toplum ve toplumsal gereksinimler etrafında şekillenmekteydi. Bugün ise birey ve bireysel gereksinimler ön plana çıkmaya başlamıştır. Birey-toplum ilişkisinde bireyi önceleyen yaklaşım, geri kalmış toplumlardan gelişmiş toplumlara doğru gidildikçe bireysel önceliklerin daha önemli hâle geldiğini kabul eder. Yaşanan gelişmeler de yaşadığımız çağın, insan hakları çağı olduğu vurgusunu güçlendirmektedir. Öyle ki insan haklarını benimsemek, korumak ve hakların kullanılması bilincine varmak günümüz insanı için zorunluluk hâline gelmiştir. İnsan haklarına verdikleri önem, devletlerin gelişmişlik ölçütlerinden biri olarak görülmeye başlanmıştır. Demokratik sistemlerde insanı yaşatma ve onu mutlu kılma temel amaç olarak görülmektedir. İnsanı merkeze almayan, onu birinci ve en büyük amaç olarak belirlemeyen sistemlerin meşruluğu da sorgulanmaktadır.

Demokrasi, küresel ölçekte bazı toplumsal sorunların çözümüne gözlenebilir katkılar sunmaktadır. Örneğin etnik çatışmalar, ırkçılık, terör ve suç oranlarındaki artışa bağlı olarak ortaya çıkan güvenlik sorunlarının çözümünde, küresel ısınma ve insan eliyle meydana gelen çevre sorunlarına karşı toplumsal duyarlılığın kazanılmasında, demokratik tutum ve yaklaşımlar yardımcı olmaktadır. Çünkü demokrasi bilinci, toplumsal sorunlara çözüm arayışında herkesi sürece dâhil etmeyi gerektirmektedir.

Demokrasi, genellikle insan hak ve özgürlüklerinin en etkili bir biçimde kullanıldığı, korunduğu ve geliştirildiği bir çoğunluk yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Demokrasinin merkezine yerleştirilen hak ve özgürlük kavramlarından, birlikte yaşamak için gerekli olan diğer kavramlar türetilmektedir. Hakların tanınması, korunması ve kullanılması, modern demokrasi anlayışında temel argümandır. Demokratik toplumlarda hak, özgürlük, eşitlik, görev ve sorumluk gibi demokrasinin temel kavramlarını içselleştirmiş, düşünen, sorgulayan, toplumsal yaşama etkin ve sorumlu bir şekilde katılan birey amaçlanmaktadır. Bu birey, demokratik devlet örgütlenmesine ulaşmış bir toplum içinde tanımlandığında “demokratik vatandaş” olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları kavramları, vatandaşlık ve demokrasi eğitiminde birbirinden ayrı düşünülemez, bu anlamda bu kavramların birbiriyle iç içe geçmiş kavramlar olduğu söylenebilir.

Bir hakkın, hak olarak varlığının ortaya konulması, hakkın kullanılması ile mümkündür. Hak, tahakkuk etmediği sürece, bir ideal olarak kalır. Bireyler, hak ve özgürlüklerini kullandıkları sorumluluklarını yerine getirdikleri ölçüde verilen demokrasi eğitimi amacına ulaşmış olur. Hakların kullanılması için hak sahibi olan birey, etkin bir vatandaş olarak kendini ortaya koymalıdır. Demokratik vatandaşlık eğitiminin temelinde var olan bakış açısı da budur: “Talep eden, etkin ve sorumlu vatandaş.”

Bireylerin sırf insan olmaları nedeniyle sahip oldukları haklarının farkında olmaları, onları kullanma ve korumayı içtenlikle istemeleri, bu hakların neden korunması gerektiğinin bilincine varmaları, neyi, niçin, nasıl koruyabileceklerini bilmeleri, ancak eğitim ve öğretim süreçlerine etkin olarak katılacakları bir eğitimle gerçekleşebilir. Bu açıdan bakıldığında “insan hakları eğitimi” de demokrasi eğitimi içinde yer almaktadır.

Bu dersin eğitim ve öğretiminde; öğrencilere vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili bazı temel kavramların tanıtılmasının yanı sıra insan haklarının korunup uygulanmasıyla ilgili farkındalık, duyarlılık, bilinç, düşünce, tutum ve davranış kazandırma amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öğretim programında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi, demokratik vatandaşlık bağlamında ele alınmıştır.

TEMALAR

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı tematik yaklaşımla hazırlanmıştır. Programda dört tema yer almaktadır.

Her İnsan Değerlidir adlı birinci temada, insan haklarıyla ilgili uluslar arası belgelerde yer alan insanın değeri ve onurunun korunması, insani değerlerin korunması ve geliştirilmesi, bireysel farklılıklar ve bu farklılıkların birlikte yaşamak için gerekliliğine yer verilmektedir. Bu kavramlar, birlikte yaşama düşüncesinin temelinde “insan”ın olduğunu vurgular. İnsan, tüm kültürel etkinliklerin kökenidir, başlangıç koşuludur. Bununla birlikte insanın çevresiyle bir bütün olduğu anlayışıyla ekolojik açıdan diğer canlılarla birlikte yaşama zorunluluğu ele alınmıştır.

Demokrasi Kültürü temasında, demokrasi ve demokratik tutumlar vurgulanmaktadır. Demokrasinin “insan”a yaptığı vurgunun yanı sıra demokratik vatandaşlığın gerekleri, her türlü ayrımcılığın fark edilmesi ve ayrımcılıkla mücadele, diyalog ve etkili iletişimin birlikte yaşama için gerekliliği, farklılıkların toplumsal zenginlik olduğu, önyargının olumsuzluğu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında rol alma, işbirliği ve iş bölümü gibi beceriler ön plana çıkarılmıştır. Böylece demokrasi bilincinin oluşturulması, demokratik tutum geliştirilmesi, demokrasinin bir yaşam biçimi olarak benimsenmesi hedeflenmektedir.

Hak ve Özgürlüklerimiz temasında, insan hak ve özgürlükleri vurgulanmaktadır. Hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirme, bu konuda sivil toplum kuruluşlarının rolü ve önemi kavrama,

demokrasi ile hak ve özgürlüklerin kullanılması arasındaki ilişkiyi fark edebilme, demokratik hak arama yollarını kullanma, hak ve özgürlüklerin ihlallerinde demokratik çözüm önerileri getirme gibi beceriler hedeflenmiştir.

Görev ve Sorumluluklarımız adlı son temada ise birlikte yaşam alanlarının demokratikleşmesinde bireylere düşen görev ve sorumluluklar ön plana çıkarılmıştır. Belirtilen görev ve sorumluluklarla, insan yaşam ve onuruna saygı duyulması ile ülkenin birlik ve bütünlüğünün korunup geliştirilmesi hedeflenmiştir. Öğrencilerin karar verme süreçlerine katılım, devlete, topluma ve bireylerin birbirlerine karşı sorumluluklarının farkına varma, kamu mallarını bilinçli kullanma, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara uyma, adaletçi ve eşitlikçi uygulamaları destekleme gibi becerileri geliştirerek ulaşılabileceği varsayılmaktadır.

GENEL AMAÇLAR

Bu program ile öğrencilerin;

- Özgür, bağımsız, hoşgörülü, barıştan yana ve kendine güvenen bir birey olarak demokratik ve adaletli bir toplumun oluşmasına katkı sağlamaları,
- Paylaşılan ortak değerlerin korunması ve geliştirilmesinin önemini benimsemeleri,
- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak temel hak ve özgürlüklerini kullanarak sorumluluklarını yerine getirmeleri,
- Etkin, sorumlu ve demokratik bir vatandaş olarak toplumsal yaşamın geliştirilmesi ve güçlenmesinde rol almaları,
- Demokratik katılımın ve demokratik yaşamın önemine inanarak kişisel ve toplumsal sorunların çözümüne katkı sunmaları,
- Demokrasi bilincine sahip bir birey olarak, demokratik tutum ve davranışlar geliştirerek demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimsemeleri,
- Atatürk ilke ve inkılaplarının önemini kavrayarak demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti Devletinin oluşmasına katkı sağlamaları,
- İnsanlığın bir parçası olduğu bilinci ile ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konularda duyarlılık göstermeleri amaçlanmaktadır.

PROGRAMIN TEMEL YAKLAŞIMI

Bu dersin eğitim ve öğretiminde; öğrencilere vatandaşlık, demokrasi ve insan haklarıyla ilgili bazı temel kavramların yanı sıra insan haklarının korunup uygulanmasıyla ilgili farkındalık, duyarlılık, bilinç, düşünce, tutum ve davranış kazandırmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda öğretim programında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi, demokratik vatandaşlık bağlamında ele alınmıştır.

Kalkınma planları ve millî eğitim şûralarında sıklıkla öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde öğretim programlarının yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alan bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Böylelikle etkinlik merkezli, öğrencinin kendi yaşantısını ve bireysel farklılıklarını dikkate alan, çevresiyle etkileşimine olanak sağlayan bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır.

Bu anlayış doğrultusunda Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı yapısal olarak;

1. Öğrencilerin bilgi, beceri ve değerlerinin gelişmesini sağlayarak öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
2. Öğrencileri gözlem, inceleme ve araştırma yapmaya özendirir.
3. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmelerini amaçlar.
4. Öğrencilerin sahip oldukları hakları ve kültürel zenginliği görmelerini hedefler.
5. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmalarına ve çevreleriyle etkileşim kurmalarına imkân tanır.
6. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme, öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

PROGRAMIN YAPISI

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı öğrenci merkezli, etkinlik temelli ve çoklu zekâ kuramını da içine alan bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Doğrudan bilgi aktarmak yerine öğrencinin bilgiyi bizzat kendisinin yapılandığı bu yaklaşım aynı zamanda öğrencinin, uzak ya da yakın geçmişte bilgiye dönüştürdüğü verilerle bu derste edindiklerini ilişkilendirmesine ve böylelikle yeni beceri ve değerlere ulaşmasına da katkı sağlayacaktır.

Programda, genel amaçlar ve kazanımların yanı sıra çeşitli temel beceri ve değerlerin verilmesi, öğrencilerin kazanımlar ve etkinlikler yoluyla bu beceri ve değerleri elde etmeleri amaçlanmıştır. Program, ilköğretim düzeyindeki diğer derslerde öğrencilere kazandırılması tasarlanan 8 becerinin yanında, kendine özgü bazı becerileri de kazandırmayı amaçlamaktadır.

Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz:

1. Araştırma	10. Değişim ve sürekliliği algılama becerisi
2. Eleştirel düşünme	11. Sosyal ve kültürel katılım becerisi
3. Yaratıcı düşünme	12. Empati
4. İletişim	13. Özyönetim
5. Problem çözme	14. Kaynakları etkili kullanma
6. Bilgi teknolojilerini kullanma	15. Sosyal uyum
7. Girişimcilik	16. Ayrımcılığa duyarlılık
8. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma	17. Birlikte yaşama
9. Gözlem yapma	

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı ile öğrencilere kazandırılmak istenen değerler şunlardır:

1. Dayanışma	12. Paylaşma
2. Hoşgörü	13. Vatanseverlik
3. Sorumluluk	14. Özgürlük
4. Sevgi	15. Uzlaşma
5. Saygı	16. Eşitlik
6. Yardımseverlik	17. Farklılıklara saygı duyma
7. Diğerkâmlık	18. Kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık
8. Barış	19. Millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma
9. Onur	
10. Adil olma	
11. Özsaygı	

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA KULLANILAN SEMBOLLER

 Sınıf-okul içi etkinlik	Bu sembol, ilgili etkinliklerin (çalışma kâğıdı doldurma, film izleme, görsel materyal okuma, grup çalışması, mektup yazma, sanal alan gezisi, yaratıcı drama vb.) sınıf içinde yapılacağını gösterir.
 Okul dışı etkinlik	Bu sembol, ilgili etkinliklerin tümünün, bir kısmının ya da bazı aşamalarının ev, kütüphane, konuyla ilgili kurum ve kuruluşlarda yapılabileceğini, kaynak kişilerle yapılacak görüşmeleri ifade eder.
 Uyarı	Bu sembol, ilgili temada verilecek beceri ve değer ifadelerini, işlenecek konuların sınırlarını, kullanılması önerilen araç ve gereçlerle dikkat edilmesi gereken noktaları ifade eder.
 Ders içi ilişkilendirme	Bu sembol, ilgili temayla ilişkilendirilebilecek diğer temaların adını, ilgili kazanımlarını ve konularını gösterir.
 Diğer derslerle ilişkilendirme	Bu sembol, ilgili temayla ilişkilendirilebilecek diğer dersleri gösterir.

PROGRAM'IN UYGULANMASI İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersi Öğretim Programı 8. sınıflarda haftada 1 (bir) ders saati olmak üzere toplam 36 saatlik bir süre öngörülerek hazırlanmıştır.

1. Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi kuramsal, yani sadece bilgi düzeyinde gerçekleşmemektedir. Çünkü bu eğitim, doğrudan yaşam pratiği ile ilgilidir ve çoklu zekâ yaklaşımını gerektirir. Bu nedenle yaşama daha fazla nüfuz eden öğrenci merkezli, yapılandırmacı yöntem ve teknikler kullanılmalıdır. Soru-cevap, tartışma, örnek olay incelemesi, grup etkinlikleri, rol yapma, beyin fırtınası, münazara, altı şapkalı düşünme, turnuva/istasyon, afiş hazırlama, drama gibi öğretim yöntem ve teknikleri kullanılabilir.
2. Dersin öğretmeninin bizzat kendisinin, insan hak ve özgürlüklerine duyarlı biri olması, kazanımların gerçekleştirilmesinde hayati önemdedir. Bu nedenle öğretmen, sorunların barışçıl çözümüne yönelik kararlılık gösterme, eleştirilere katlanabilme, etkili iletişim, yönetim, ihtilaflı konularda soğukkanlılık ve yansızlık gibi demokratik tutumlar konusunda azamî dikkat göstermelidir.
3. Eğitim öğretim sürecinin her aşamasında önyargısızlık, hoşgörü, tolerans, diğerkâmlık, eleştirilere açık olma, başarıyı takdir edebilme gibi duygu ve tutumlar öne çıkarılmalıdır.
4. Vatandaşlık; görev ve sorumluluklar olarak değil, hak ve özgürlükler bağlamında ele alınmalıdır.
5. Kişi hak ve özgürlükleri, hukuk kurallarının okunarak veya anlatılarak öğretilmesi şeklinde değil kazanıma uygun olarak kurgulanmış etkinliklerle kazandırılmalıdır.
6. Demokratik tutumlar, bir sosyalleşme biçimi olarak görülmeli ve ortak demokratik değerler bilincinin oluşturulmasına dikkat edilmelidir.

7. Etkinlikler tasarlanırken okulun bulunduğu yerleşim biriminin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerinin yanı sıra dersin genel amaçları ve kazanımlarıyla farklı zekâ türlerine sahip öğrencilerin öğrenme stilleri, ilgi ve ihtiyaçları da göz önüne alınmalıdır.
8. Etkinliklerin tasarlanması ve uygulanmasında pedagojik esaslar ve öğrencilerin gelişim düzeyleri göz ardı edilmemeli, öğretmen bu konuda gerekli hassasiyeti göstermelidir.
9. Öğrencilerin gözlem, inceleme ve araştırma yapmalarına, bulgular arasında anlam ilişkisi kurmalarına yardımcı olunmalıdır.
10. Programdaki değerler, temaya konu olan insan hakları, özgürlükleri, vatandaşlık hak ve sorumlulukları ile demokrasi kültürünün konu alanı içinde ortaya çıkan uygulamalardan hareketle verilmelidir.
11. Dersin işlenişinde fotoğraf, film, CD-ROM, benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (multimedia) araçları, telekomünikasyon hizmetleri (internet vb.) dersin bir parçası olarak kabul edilmeli ve imkânlar ölçüsünde uygulanmalı; gezi düzenlenemeyen mekânlara, sanal alan gezileri düzenlenmelidir.
12. Dersin öğretiminde, öğretmen kılavuz kitabının yanı sıra ders kitabı adı altında "ders kitabı ile öğrenci çalışma kitabının kazanım bazlı ardışıklığı esas alacak şekilde birleştirilmesi sonucu oluşacak" 19,5x27,5 ölçülerinde ve 9-11 forma kitap kullanılacaktır.
13. Değerlendirme, öğrenmenin ayrılmaz bir parçasıdır. Öğretmen tarafından temanın yapısına uygun olan değerlendirme araç ve yöntemleri seçilmeli; seçilen araç ve yöntemler, sadece öğrenme ürününü değil, öğrenme sürecini de değerlendirmelidir.

ÖĞRETİM PROGRAMININ TEMALARINA AİT KAZANIM SAYILARI VE ORAN

ÜNİTELER	KAZANIM SAYILARI	ORANI (%)	ÖNERİLEN DERS SAATİ SÜRESİ
Her İnsan Değerlidir	6	19	6
Demokrasi Kültürü	9	28	11
Hak ve Özgürlüklerimiz	7	22	9
Görev ve Sorumluluklarımız	10	31	12
Toplam	32	100	36

TEMA VE KAZANIMLAR

NOT:

Kazanım tablolarında verilen örnek etkinlikler, öneri niteliğindedir. Dersin öğretmeni verilen etkinlikleri aynen kullanabileceği gibi okulun donanımı, fiziki durumu, öğrencilerin ve çevrenin özelliklerine göre ilgili, “kazanımı gerçekleştirmek” koşuluyla farklı etkinlikler de düzenleyip uygulayabilir.

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ				8. SINIF
TEMA	KAZANIMLAR	ÖRNEK ETKİNLİKLER	AÇIKLAMALAR	
1. TEMA HER İNSAN DEĞERLİDİR.	<p>Bu temanın sonunda öğrenciler;</p> <p>1. Her insanın değerli ve onurlu olduğunu kabul eder.</p>	<p> BEN İNSANIM: Örnek metinlerden yola çıkarak metin analizi yöntemiyle insanın değerli ve onurlu olması ile ilgili kendi yaşantısından örneklerin de yer aldığı sunum hazırlanır.</p>	<p>[!] Kendi varlığından hareketle insan olmanın değeri vurgulanır.</p> <p>[!] Kendisinin ve başkalarının yaşamına ve onuruna saygı duymanın önemi üzerinde durulur.</p> <p>[!] Veda Hutbesi, Mesnevi, Makalât vb. kültürümüze ait metinlerden, düzeye uygun ve konuyu destekleyen örnekler verilir.</p>	
	<p>2. Her bireyin kendine has özelliklerinin olduğunu kabul eder.</p>	<p> HER BİREY ÖZELDİR: Her öğrenci kendini fiziksel ve duygusal özellikleri açısından anlatan bir sunu hazırlar.</p>	<p>[!] Öğrencilerin, kendi özelliklerini fark etmelerinin önemi üzerinde durulur.</p> <p>[!] Kendisinin ve diğer insanların farklı özelliklere sahip olmasının doğal olduğu ve bu farklılıklara saygı duyulması gerektiği vurgulanır.</p> <p>[!] İnsanların seçme şansına sahip olmayıp doğuştan hazır buldukları ya da sonradan kontrol dışı oluşan bazı fizikî özellikleri (adı, soyadı, ailesinin sosyo-ekonomik durumu, boyu, kilosu, engellilik vb.) ile ilgili önyargı, dışlama ve aşağılamanın yanlışlığı üzerinde önemle durulur.</p>	
	<p>3. Kendi bireysel farklarının topluma neler katabileceğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.</p>	<p> FARKLILIKLARIMIZLA ÖZELİZ: Öğrencilerin kendilerine has özelliklerini ve topluma yapabilecekleri katkıları drama tekniğini kullanarak ifade etmeleri sağlanır.</p>	<p>[!] Kişisel özelliklerin ve farklılıkların, insanların birbirini tamamlamalarına ve birlikte yaşamalarına yardımcı olduğu vurgulanır.</p>	

1. TEMA HER İNSAN DEĞERLİDİR.	4. Kendisine ve çevresindeki kişilere değer verir.	 İNSAN DEĞERLİDİR: Öğrenciler ikişerli gruplara ayrılır. Öğrencilerden grup arkadaşının olumlu özelliklerini listelemeleri ve sınıfla paylaşımları istenir.	[!] Her insanın özünde bir değer taşıdığı ve bu anlamda kendimizden, çevremizdeki insanlardan hareketle tüm insanların değerli olduğu vurgusu yapılır.
	5. İnsanlığın insanî değerlerle korunup geliştirileceğini kabul eder.	 DEĞERLER KARTI: Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, dostluk, dayanışma kavramları için birer kart oluşturulur. Her öğrenci kendi kartındaki kavramı farklı yöntemler (drama, resim, afiş vb.) kullanarak anlatır.	[!] Özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet, sevgi, saygı, hoşgörü, dostluk, dayanışma vb. değerlerin önemi vurgulanır. İnsan olmanın bu değerlere sahip olmak, onları içselleştirmek ve onlar için çaba göstermekle mümkün olacağına değinilir.
	6. İnsanın varlığının ve onurunun korunmasında insan haklarının ve demokrasinin önemini fark eder.	 ZAMAN İÇİNDE İNSAN HAKLARI: İnsan haklarının insan varlığının ve onurunun korunması açısından nasıl bir gelişim izlediğine ilişkin zaman şeridi hazırlanır.	[!] Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine verdiği önem üzerinde durulur.
	[!] Bu temada verilecek temel beceriler: Gözlem, araştırma, yaratıcı düşünme, empati, iletişim, eleştirel düşünme, ayrımcılığa duyarlılık, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, sosyal ve kültürel katılım, sosyal uyum. [!] Bu temada verilecek temel değerler: Saygı, sevgi, eşitlik, özsaygı, barış, onur, farklılıklara saygı, ırkçılık karşıtlığı.		

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ				8. SINIF
TEMA	KAZANIM	ÖRNEK ETKİNLİK	AÇIKLAMALAR	
2. TEMA DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ	Bu temanın sonunda öğrenciler; 1.Farklı tanım kavram, beceri ve değerlerden yola çıkarak demokrasinin temel özelliklerini kavrar.	 DEMOKRASİYİ TANIMLIYORUZ: Beyin fırtınası yöntemi ile her öğrencinin demokrasiyi tanımlayan bir kelime söylemesi istenir. Bunlar tahtaya yazılır, birleştirilir ve ortak bir tanıma ulaşılır.	[!] Hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı, eşitlik, özgürlük, katılım, sosyal adalet, sivil toplum örgütlenmesi, çoğulculuk, farklılıklara saygı, uzlaşma, eleştirel düşünme, vb. kavram değer ve beceriler demokrasi kültürü ile ilişkilendirilir.	
	2. Demokrasinin insana ve insan iradesine verdiği önemi fark ederek onu bir yaşam biçimi olarak benimser.	 “CUMHURİYET FAZİLETTİR.”: Bir yönetim biçimi olarak cumhuriyet, milli egemenlik ve demokrasi arasındaki ilişkiye yönelik kompozisyon yazılır. HAYATIN İÇİNDEN DEMOKRASİ: Öğrencilerden hayatından içinden demokratik tavır ve davranışlara örnekler vermeleri istenir. Bu örnekler üzerinden tartışma yapılarak demokrasinin bir yaşam biçimi olduğu vurgulanır.	[!] Demokrasi, hayatın her alanında; ailede, okulda ve toplumsal çevrede demokratik ve insan haklarının özündeki değerlere uygun davranışlar sergilenmesi çerçevesinde ele alınır. [!] Cumhuriyetin demokrasinin yaşam biçimine dönüştürülebileceği en iyi yönetim biçimi olduğu vurgusu yapılır. [!] Milli egemenliğin anlamı ve önemi konusunda Atatürk’ün sözlerinden örnekler verilir.	
	3. Demokratik bir vatandaş olmanın gereklerini örneklerle açıklar.	 DEMOKRASİNİN ÖNCÜLERİ: Demokratik ortamların oluşması ve yerleşmesi amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunan bireylerle ilgili biyografi çalışması yapılır.	[!] Demokratik bir vatandaşın, etkin ve sorumlu; eşitlik ve sosyal adalet yanlısı, hak ve özgürlüklere saygılı, katılımcı, demokratik davranış biçimini içselleştirmiş vb. özellikleri vurgulanır.	

	4. Farklı görüş, düşünce, inanç, anlayış ve kültürel değerlerin toplumsal yaşamı zenginleştirdiğini kavrar.	 BİZİM SINIFIMIZ: Sınıf gruplara ayrılır. Her grubun sınıfı tanımlayan resim yapmaları istenir. Resimler birleştirilerek bütününde kullanılan renk, desen, figürü kapsayacak bir hikâye yazmaları istenir.	[!] Toplumdaki farklılıkların doğal olduğunun kabulüne ve bunun korunmasının önemine dikkat çekilir. [!] Farklılıkların toplumun birlik ve beraberliğine katkı sağlaması gerektiğinin önemi vurgulanır.
	5. Ayrımcılığın çeşitli biçimlerini sorgulayarak ayrımcılık yapmama konusunda duyarlılık gösterir.	 ARAŞTIR-YORUMLA: Ayrımcılıkla ilgili duyarlılık geliştiren yazılı ve görsel materyaller incelenerek, konuyla ilgili rapor hazırlanır.	[!] Irk, din, dil, milliyet, mezhep, bölge, cinsiyet, sosyal sınıf/tabaka vb. unsurlara dayalı ayrımcılık ve toplumsal dışlama evrensel boyutta ele alınır. [!] Ayrımcılığı önlemenin hukuksal düzenleme ve önlemlerin yanında bireysel çabalar da gerektirdiği vurgulanır. [!] Önyargı, dışlama, aşağılama gibi davranışların insan hakları ile bağdaşmadığı vurgulanır.
2. TEMA DEMOKRASİ KÜLTÜRÜ	6. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında kendi konumuna uygun sorumluluklar üstlenir.	 EŞİTLİK GÜÇLENDİRİR: Kadın ve erkekleri fiziksel ve duygusal vb. özellikleri açısından tanımlamaları istenir. Bu özellikler cinsiyetçi bakış ve kalıplaşmış roller açısından tartışılır. NASIL BAŞARDILAR: Yakın çevredeki meslek sahibi başarılı kadınlarla eğitimleri, mesleğe başlamaları, iş ve ev hayatında yaşadıkları zorluklar, başarı hikâyeleri vb. konuları kapsayan sözlü tarih çalışması yapılır.	[!] Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin insan haklarına aykırı olduğu üzerinde durulur. [!] Atatürk'ün kadın haklarına verdiği önemi belirten örnekler verilir.
	7. Karşılaştığı sorunların çözümünde demokratik tutum ve davranışları benimser.	 ÖNERİYORUM: Öğrencilerin çevrelerinde yaşanan bir sorunla ilgili demokratik çözüm önerileri geliştirmeleri, bu önerilerini sınıf ortamında paylaşarak tartışmaları ve ilgili yerlere sunmaları veya göndermeleri sağlanır.	[!] Sorunların çözümünde şiddete başvurmayı ve hukuk dışı yolları reddeden yöntemlerin gereğine ve önemine vurgu yapılır.

	8. Birlikte yaşama kültürü için diyalog ve etkili iletişimin önemini fark eder.	<p> BİRLİKTE YAŞAM İÇİN DİYALOG: Mevlana, Yunus Emre, H. Bektaşî Veli vb. kişilerden konuyla ilgili özlü sözler sınıf ortamında birlikte yaşama açısından değerlendirilir.</p> <p> KONUŞUYORUZ: Öğrencilerin araştırmaları sonucu elde ettikleri olumlu/olumsuz iletişim örnekleri sınıf ortamında drama yöntemi ile canlandırılır.</p>	[!] Herkesin fikirlerini ifade etmesine olanak sağlamanın önemi vurgulanır.
	9. İşbölümü ve işbirliğinin, demokratik toplum yaşamı için taşıdığı önemi örneklerle açıklar.	<p> EL ELE BERABERCE: Deprem, sel, yangın, salgın hastalık vb. olaylarda toplumların birlikte hareket etmelerine ilişkin kampanya hazırlanır.</p> <p> EĞER İSTERSEN: Öğrencilerin birlikte çalışma süreçlerinde karşılaştıkları sorunları nasıl çözdüklerini sorgulamaları sağlanır.</p>	[!] Paylaşma, yardımseverlik, işbirliği, işbölümü, dayanışma vb. kavramlara vurgu yapılır.
<p>[!] Bu temada verilecek temel beceriler: Gözlem yapma, araştırma, eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcı düşünme, girişimcilik, iletişim, ayrımcılığa duyarlılık, birlikte yaşama, empati, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma.</p> <p>[!] Bu temada verilecek temel değerler: Saygı, sevgi, dayanışma, paylaşma, adil olma, hoşgörü, sorumluluk, eşitlik, diğerkâmlık, farklılıklara saygı, ırkçılık karşıtlığı.</p>			

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ				8. SINIF
TEMA	KAZANIMLAR	ÖRNEK ETKİNLİKLER	AÇIKLAMALAR	
3. TEMA HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİMİZ	<p>Bu temanın sonunda öğrenciler;</p> <p>1. Hak, özgürlük ve sorumluluk arasındaki ilişkiyi fark eder.</p>	<p> HAKLARIM, ÖZGÜRLÜKLERİM VE SORUMLULUKLARIM: Öğrencilerden bir gün içerisinde hangi hak ve özgürlüklerini kullanabildiklerini, hangi sorumluluklarını yerine getirdiklerini; hangi hak ve özgürlüklerini kullanamadıklarını, hangi sorumluluklarını yerine getiremediklerini listelemeleri ve bunları birbirleriyle ilişkilendirmeleri istenir.</p>	<p>[!] Öğrencilerin haklarını ve özgürlüklerini kendi çevrelerinden örneklendirmeleri ve sorumluluklarıyla ilişkilendirmeleri sağlanır.</p> <p>[!] Kişinin hak ve özgürlüklerini kullanırken başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duyması gerektiği vurgulanacaktır.</p>	
	<p>2. İnsan haklarının ve özgürlüklerinin herkes için doğuştan ve vazgeçilmez olduğunu kavrar.</p>	<p> BENCE ÇOCUK HAKLARI: Çocuk Hakları Sözleşmesinin maddeleri fişlere yazılarak öğrencilere dağıtılır. Öğrencilerden bu hakları farklı yöntemlerle (resim, afiş, fotoğraf, drama vb.) anlatmaları istenir.</p>	<p>[!] Kişi dokunulmazlığı/özgürlüğü ve güvenliği, düşünce, inanç ve ifade özgürlüğü, yaşama, çalışma, sağlık, eğitim, vb. haklar üzerinde durulur.</p> <p>[!] Temel hakların uluslararası belgelerle ve Anayasamızla güvence altına alındığına vurgu yapılır.</p> <p>[!] İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslar arası belgelerden örnekler verilir.</p>	
	<p>3. Hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiği durumlara ilişkin demokratik çözüm önerileri geliştirir.</p>	<p> HAKLAR PANOSU: Bir pano oluşturulur. Bu panoya öğrencilerin haklarıyla ilgili sorunlarını ve önerilerini yazmaları istenir.</p> <p> SİZ OLSAYDINIZ: Çocukların, yaşam ve onurunu tehdit eden sorunlardan özellikle dışlanma, ayrımcılık, şiddete maruz kalma, çocuk işçiliği, eğitim hakkından yoksun bırakılma gibi sorunlar ele alınır. Sınıf ortamında tartışılır. Bu konuda bireye, topluma ve devlete düşen görevler ile ilgili üç ayrı broşür hazırlanır.</p>	<p>[!] Adaletle kolay ve hızlı erişim ve koruyucu hukuk uygulamalarına değinilir.</p> <p>[!] Kamuoyu oluşturma, dilekçe verme, kolluk kuvvetleri, idari ve yargı mercilerine başvurma konuları öğrenci düzeyine uygun olarak verilir.</p>	

3. TEMA HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİMİZ	4. Hak ve özgürlüklerin demokratik bir ortamda gerçekleşebileceğini fark eder.	<p> MÜNAZARA: Öğrencilere belirlenen bir konuda münazara yaptırılır. Münazara sırasında öğrencilerin demokratik bir ortamda fikirlerini özgürce ifade etmeleri sağlanır.</p> <p> ÖZGÜRLÜĞÜN OLDUĞU YERDE ÖZGÜRSÜN: Öğrencilere demokratik olan ve olmayan iki ortamın karşılaştırıldığı drama/skeç çalışması yaptırılır.</p>	<p>[!] Düşüncenin üretilmesinde ve özgürce ifade edilmesinde demokratik ortamın önemi üzerinde durulur.</p> <p>[!] Özgür ve bağımsız kararlar alabilen birey olma açısından demokratik ortamın önemi vurgulanır.</p>
	5. Demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşlarına katılımın önemini kavrar.	<p> HABER YAPIYORUM: Öğrencilerin çocuk haklarıyla ilgili çalışmalar yapan STK'ları araştırarak bunlarla ilgili görsel ve yazılı haberleri sınıfta paylaşımları istenir.</p> <p> STK OLUŞTURUYORUZ: Öğrencilere kendilerinin belirleyeceği bir konuda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşu kurdurulur.</p>	<p>[!] Hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının önemi üzerinde durulur.</p> <p>[!] Eğitim, sağlık, çevre, kadın ve çocuk hakları vb. konularda faaliyet gösteren STK'lara vurgu yapılır.</p>

3. TEMA HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİMİZ	6. İnsan hakları ile ilgili gelişmeleri takip etmeye istekli olur.	 NE VAR NE YOK? Öğrencilerin insan hakları ile ilgili gelişmelerle hakkında gazete, dergi, internet, TV. vb. haberler bularak sınıfta paylaşımları istenir. KİM NE YAPAR? Öğrencilerin insan hakları konusunda çalışma yapan kurum ve kuruluşlara ait bilgi toplamaları ve sınıfta paylaşımları istenir.	[!] İnsan hakları ile ilgili çalışmalara gönüllü katılmanın önemi vurgulanır. [!] İnsan haklarına ilişkin gelişmelere örnekler verilir. [!] İnsan hakları ile ilgili gelişmeleri izlemede kitle iletişim araçlarının rolleri farklı boyutlarıyla değerlendirilir.
	7. Hukukun üstünlüğünü kabul eder.	 HERKES İÇİN HUKUK: Gazete ve internet haberleri, film gibi örnekler üzerinden tartışma yapılarak hukukun üstünlüğü vurgusu yapılır.	[!] Toplumda demokrasinin, adaletin ve güven duygusunun tesisi için hukukun üstünlüğüne ve yargı bağımsızlığının önemine vurgu yapılır.
	[!] Bu temada verilecek temel beceriler: Gözlem yapma, araştırma, eleştirel düşünme, girişimcilik, iletişim, sosyal ve kültürel katılım, problem çözme, yaratıcı düşünme, değişim ve sürekliliği algılama, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma. [!] Bu temada verilecek temel değerler: Özgürlük, adil olma, sorumluluk, dayanışma, uzlaşma, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma.		

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİ				8. SINIF
TEMA	KAZANIMLAR	ÖRNEK ETKİNLİKLER	AÇIKLAMALAR	
4. TEMA GÖREV VE SORUMLULUKLARIMIZ	<p>Bu temanın sonunda öğrenciler;</p> <p>1. Kendisinin ve toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi için sorumluluk üstlenmenin önemini fark eder.</p>	<p> TOPLAM KALİTE YÖNETİMİ: Öğrenciler okullarında eğitim kalitesinin artırılması için TKY grubu oluştururlar. Yapılacak çalışmalar demokratik bir şekilde planlanır ve bu doğrultuda gerçekleştirilir.</p> <p> KATILIMCI DEMOKRASİ GRUBU: Öğrenciler kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınması ve paydaş olarak kabul edilmeleri için bir grup oluştururlar. Öneriler geliştirir, önerilerini ilgili yerlere sunarlar.</p>	<p>[!] Yaşam kalitesinin yükseltilmesinde demokratik ve insan haklarına saygılı sosyal ve fiziki çevrenin önemine vurgu yapılır.</p> <p>[!] Konuyla ilgili Atatürk'ün uygulama, görüş ya da sözlerinden örnekler verilir.</p>	
	<p>2. İçinde yaşadığı topluma ve insanlığa karşı sorumluluklarını yerine getirmek için çaba harcar.</p>	<p> YARDIMLAŞIYORUZ: Öğrencilerin daha küçük sınıflardaki öğrencilere ders çalıştırma ya da engelli ve ihtiyaç sahibi arkadaşlarına yardım etme vb. konularda görev almaları sağlanır.</p>	<p>[!] Çalışmak, üretmek, yardımlaşmak, toplumun ve insanlığın refah, barış ve huzurunu sağlamak, toplumsal eşitliği gerçekleştirmek konularına değinilir.</p> <p>[!] Ailesine, okuluna ve çevresine karşı görev ve sorumluluklar ve bunların önemi örneklendirilir.</p> <p>[!] Atatürk'ün yurttta ve dünyada barışa verdiği öneme örnekler verilir.</p>	

4. TEMA GÖREV VE SORUMLULUKLARIMIZ	3. Toplum yaşamını düzenleyen kurallara uymanın sorumluluğunu üstlenir.	 KURALLAR OLMASAYDI: Sınıf gruplara ayrılır, her grup toplum yaşamını düzenleyen bir kuralın gerekçelerini farklı tekniklerle sunar. (Drama, hikâye yazma, afiş, film vb.)	[!] Toplum yaşamını düzenleyen (hukuk, ahlak, örf ve adetler vb).kurallara örnekler verilir. [!]Örnekler günlük hayattan (trafik kuralları, okul kuralları, işyeri kuralları vb.) seçilir.
	4. Karar verme süreçlerine katılmanın önemini bilir ve kendi konumuna uygun sorumluluklar üstlenir.	 BEN DE VARIM: Aile, okul, arkadaş grubu içerisinde alınan karar verme süreçlerinde etkin ve sorumlu olmanın önemine ilişkin örnekler sınıfta paylaşılır/tartışılır.	[!]Ailede, okulda, çevrede ve toplumda karar verme süreçlerine katılım örneklendirilir. [!] Katılımcılık ve etkin vatandaşlık vb. kavramlar ilişkilendirilir.
	5. Devletin vatandaşlarına karşı görev ve sorumluluklarına örnekler verir.	 VATANDAŞ BÜLTENİ: Devletin görevlerinden, ailenin korunması, şiddetin önlenmesi, konut dokunulmazlığı, özel hayatın gizliliği gibi konularla ilgili bülten hazırlanır.	[!] Devletin hak ve özgürlükleri korumak, insan haklarına saygılı olmak ve vatandaşlara karşı sorumluluklarını yerine getirmek vb. yükümlülükleri belirtilir.

4. TEMA GÖREV VE SORUMLULUKLARIMIZ	6. Vatandaşlık görevlerini yerine getirmenin önemini kavrar.	 GÖREVLERİMİZ: Öğrencilere vatandaşlık görevlerinin önemini anlatan sunu, afiş, broşür hazırlama gibi çalışmalar yaptırılır.	<p>[!] Vatandaşlık görevlerine (vergi vermek, ülkeye bağlılık vb.) öğrencilerin yakın çevresinden örnekler verilir.</p> <p>[!] Vatandaşlık görevleriyle ilgili Atatürk'ün sözlerinden veya uygulamalarından örnek/örnekler verilir.</p>
	7. Toplumun birlik ve beraberliğini sağlayan değerleri koruma ve geliştirme konusunda sorumluluk üstlenir.	<p> ÖDÜLLÜ YARIŞMA: Toplumsal değerlere ilişkin hikâye, resim, afiş, film vb. konularda ödüllü bir yarışma düzenlenir.</p> <p> GÖRÜŞME: Toplumun birlik ve beraberliğine dönük değerler hakkında öğrencilerin ailesinden, yakın çevresinden, ilgili kurum kuruluşlardan kişilerle görüşmeler yapmaları sağlanır.</p>	<p>[!] Toplumsal birlikteliğimizi sağlayan öğelere örnekler verilir. (Bir toplumun/milletin birlik ve bütünlüğünü sağlayan, dil, din, tarih, kültürel ve ahlaki değerler, vatanseverlik vb. vurgulanabilir.)</p> <p>[!] Milli birlik ve beraberliğin önemine ilişkin Atatürk'ün sözlerinden örnek verilir.</p>
	8. Kamu mallarının ve ortak yaşam alanlarının korunmasında sorumluluk üstlenir.	<p> OKULUMU GÜZELLEŞTİRİYORUM: Öğrencilere okullarını/çevrelerini güzelleştirecek, kendileri için daha yararlı hale getirebilecek bir proje/etkinlik çalışması yaptırılır.</p>	<p>[!] Kamu mallarının ve ortak yaşam alanlarının dikkatli kullanılması ve bunlara zarar vermekten kaçınılmasının gerekliliği üzerinde durulur.</p>
	9. Engelli, yaşlı vb. bireylerle empati yaparak onların rahat bir yaşam sürdürebilmeleri için sorumluluk üstlenir.	<p> SİZ OLSAYDINIZ? Sınıf gruplara ayrılarak, her grup engelli, yaşlı, kimsesiz çocuklar vb. kişilerin hayatını kolaylaştıracak çalışmalar planlanır ve sınıfta sunulur.</p> <p> NE HİSSEDİYORSUN: Öğrencilerin bir yaşlı ya da engelli olduklarını hayal ederek kendilerini ifade eden bir yazı yazmaları sağlanır.</p>	<p>[!] Bu kazanıma yönelik hazırlanan etkinlikler öğrenciyi yaşlı ve/veya engelliler ile iletişim kurmayı gerektirecek şekilde tasarlanmalıdır.</p>

	10. Toplumsal sorunların farkına varır ve bunlar hakkında konumuna uygun çözüm önerileri geliştirir.	 ÇÖZÜM PANOSU: Belirlenen bir sorun ile ilgili çözüm panosu oluşturulur.	[!] Açlık, yoksulluk, trafik, işsizlik, göç, çevre kirliliği, israf, insanlığı tehdit eden hastalıklar, kaynakların azalması vb. sorunlara değinilir. [!] Birey olarak sorumluluk almanın sorunların çözümüne katkıda bulunduğu vurgulanır.
[!] Bu temada verilecek temel beceriler: Gözlem yapma, araştırma, eleştirel düşünme, girişimcilik, empati, sosyal ve kültürel katılım, problem çözme, yaratıcı düşünme, bilgi teknolojilerini kullanma, kaynakları etkili kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, özyönetim, sosyal uyum, birlikte yaşama [!] Bu temada verilecek temel değerler: Adil olma, eşitlik, millî, manevî ve evrensel değerlere duyarlı olma, dayanışma, hoşgörü, farklılıklara saygı duyma, sorumluluk, yardımseverlik, özsaygı, onur, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, barış, sevgi, vatanseverlik			

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Ölçme ve değerlendirme; öğrenme, öğretme sürecinde öğrencilerin başarılarını saptamak, eksikliklerini belirlemek, süreç içerisindeki gelişimine ilişkin geri bildirim sağlamak amacıyla yapılır. Bu programda değerlendirme, öğrenme sürecine önem vererek öğrencinin gelişimini izlemeyi amaçlar.

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi, ilköğretim okulları haftalık ders çizelgesinde 8. sınıflarda haftada bir saat okutulacak seçmeli dersler arasında yer almıştır. 2010-2011 öğretim yılında ders notla değerlendirilmeyecek, karnede öğrencinin bu dersi aldığı belirtilecektir. 2011-2012 yılından itibaren ise zorunlu ders olarak okutulacaktır. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Öğretim Programının temaları, kazanımları ve kendine özgü beceri ve değerleri nedeniyle ölçme ve değerlendirmesinin de kendine özgü bir yapı taşıması gerekmektedir. Öğretim programlarının öğrencilere kazandırılmasını öngördüğü üst düzey bilgi, beceri ve tutumların sadece geleneksel ölçme ve değerlendirme araç veya yöntemleri olarak bilinen çoktan seçmeli, doğru yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma, uzun veya kısa cevaplı sorulardan oluşan yazılı sınavlar ya da testler kullanılarak ölçülmesi mümkün ve yeterli değildir. Öğrenmede bireysel farklılıkları dikkate alan, bireyin kendine özgü özelliklerini ön plana çıkararak herkesin sahip olduğu bilgilerle yeni aldığı bilgileri kendine özgü biçimde yapılandırdığını kabul eden ve bu nedenle de öğretim yöntem ve tekniklerinin mümkün olduğunca çeşitlendirilmesi gerektiğini vurgulayan öğrenme yaklaşımlarına göre ölçme ve değerlendirmede de öğrencilere bilgi, beceri ve tutumlarını sergileyebilecekleri çoklu değerlendirme fırsatları sunulmalıdır. Öğrencilerin kazandığı bilgi, beceri ve tutumlara ilişkin doğrudan veri toplayabilmek için alternatif ölçme değerlendirme araç veya yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir. Ancak, alternatif ölçme değerlendirme araç veya yöntemlerinin kullanılması geleneksel ölçme değerlendirme araç veya yöntemlerinin kullanılmayacağı anlamına gelmemektedir. Her iki ölçme ve değerlendirme araç veya yöntemlerinin birlikte ve dengeli bir şekilde kullanılması önerilmektedir.

Aşağıda Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinde kullanılabilecek bazı ölçme araçları ve yöntemleri ile ilgili kısa bilgiler verilmiştir:

Kısa Cevaplı Sorular: Bir kelime, bir sembol ya da en çok birkaç kelime ile cevaplanabilen soru türüdür. Kısa cevaplı sorular; soru cümlesi ve eksik cümle olmak üzere iki türüdür.

Açık Uçlu Sorular: Bu tip sorularda cevabın içeriği, niteliği ve uzunluğu açısından cevaplayıcı serbest bırakılır. Yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme, analiz sentez ve değerlendirme becerilerinin ölçülmesinde kullanılabilir.

Çoktan Seçmeli Sorular: Daha çok bilgi, zihinsel beceri ve yeteneklerin ölçülmesinde kullanılır. Bir soru, soru cümlesi ve seçeneklerden oluşur. Soru cümlesi, kazanımın ifade edildiği veya sorunun sorulduğu kısımdır. Seçenekler de öğrencinin önüne konulan muhtemel cevaplardır.

Grup Değerlendirme: Öğrencilerin, arkadaşlarının hazırladığı ödevler, araştırmalar, projeler, raporlar vb. çalışmalarını değerlendirmesidir. Öğrenciler, grupların çalışmalarındaki yeterlik düzeylerini değerlendirirken kendilerinin eleştirel düşünme becerileri gelişir. Grup değerlendirme, öğretmene öğrencilerin gelişim ve yeterlik düzeyleri hakkında geri bildirim sağlar. Grup değerlendirmede, öğrencilerin yanlış davranışlarını önlemek için ölçütlerin öğrencilere verilmesi yararlı olur.

Gözlem: Öğrenci performanslarının görülebildiği bazı alanlarda bu yöntem kullanılabilir. Uygulamada hız ve zaman önemlidir. Gözlem, öğrenciler hakkında doğru ve çabuk bilgi sağlar. Öğretmen; öğrencilerin:

- Soru ve önerilere verdikleri cevapları,
- Sınıf içi tartışmalara katılımlarını,
- Grup çalışmalarına ve tartışmalarına katılımlarını,

Kontrol Listesi: Kontrol listeleri, gözlenmesi istenen bilgi, beceri ve tutumların listesidir. Bunlar öğrencinin hedeflenen düzeye gelip gelmediğini belirlemek için kullanılır. Kontrol listelerinin dersin işlenişi ya da ilgili etkinliğin gerçekleştirilmesi sırasında doldurulması daha yararlı olacaktır. Listeler sıklıkla kullanılabilecek şekilde tasarlanmalıdır. Kontrol listeleri gözlemlerin kaydı için kullanılmalı, not verme amaçlı kullanılmamalıdır.

Proje: Öğrencilerin grup hâlinde veya bireysel olarak, istedikleri bir alanda/konuda inceleme, araştırma ve yorum yapma, görüş geliştirme, yeni bilgilere ulaşma, özgün düşünce üretme ve çıkarımlarda bulunma amacıyla ders öğretmeni rehberliğinde yapacakları çalışmalardır. Proje konuları zümre öğretmenleri tarafından belirlenebileceği gibi öğrenciler de kendi ilgi duydukları alanlara göre bireysel ya da grup hâlinde proje konusu belirleyebilirler. Verilen proje konuları öğrencilerin düzeyine uygun ve yerel imkânlarla yapılabilecek nitelikte olmalıdır.

Görüşme (Mülakat): Öğrencilerle yapılan görüşmeler, öğrencilerin çalışmaları hakkında ve konuları nasıl anladıkları konusunda anlama düzeylerinin daha iyi değerlendirilmesine yardım eder.

Aşağıda bazı örnek görüşme soruları verilmiştir:

- _ Bir olayı (konuyu, yöntemi, fikri) değişik yolla açıklayabilir misin?
- _ Bu etkinliği tekrar yapsaydın aynı sonuçları bulur muydun?
- _ Bu etkinliği daha kolay yapmanın başka bir yolu var mı?
- _ Bu konuyla ilgili “gerçek yaşamından” bir örnek verebilir misin?

Sözlü Sunum: Sözlü sunum, konumsa, dil eğitimi, dil sanatları gibi birçok alanda kullanılabilir. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri hakkında iyi bilgi sağlarlar. Kontrol listeleri, dereceli puanlama anahtarı ya da akran değerlendirme ölçekleri ile değerlendirme yapılabilir. Sözlü sunumlar öğrencilerin hatırlama, kavrama ve hitap düzeyleri hakkında bilgi toplamak için uygun araçlardır. Aynı zamanda problem çözme becerileri de bu yöntemle ölçülebilir.

Öz Değerlendirme: Belli bir konuda bireyin kendi kendisini değerlendirmesine öz değerlendirme denir. Öz değerlendirme, bireyin kendi yeteneklerini kendilerinin keşfetmelerine yardımcı bir yaklaşımdır. Öz değerlendirme öğrencilerin okulda yaptıkları çalışmaları, nasıl düşündüğünü ve nasıl yaptığını değerlendirmelerini gerektirir.

- Kendini değerlendirme, öğrencilerin kendi güçlü ve zayıf yönlerini tanımalarına yardım eder.
- Performansının düzeyi hakkında karar vermek için kişisel ya da kişiler arası kıstas koymada ve öğrencinin motivasyonunun yükselmesinde öğrencilere fırsat verir.
- Öğrencilerin değişik durumlarda davranışlarını kontrol altına almalarını sağlar.
- Kendini değerlendirme ile öğrenci sürecin bir parçası olduğunu hisseder.
- Kendilerine dışarıdan bakma yetisi gelişir.

Bu tür değerlendirmenin olumsuz yönleri de vardır. Genellikle kendi performanslarını değerlendirirken yanlılığın varlığı göz ardı edilmemelidir. Başlangıçta kendini değerlendirme, öğrencilerin deneyimsizliği nedeniyle yanılgılara neden olabilir. Yine de öğrenciler daha fazla deneyim kazandıkça aldıkları kararlar daha doğru olacaktır.

Dereceli Puanlama Anahtarı (Rubric): Dereceli puanlama anahtarı, performansı tanımlayan ölçütleri içeren puanlama rehberidir. Herhangi bir çalışmanın puanlanması için geliştirilmiş ölçütleri içeren bir araçtır. En faydalı dereceli puanlama anahtarı, kendi yaptıklarınızdır.

Öğrenci Urun Dosyası (Portfolyo): Öğrenci urun dosyası, öğrencilerin bir ya da birkaç alandaki çalışmalarını, harcadığı çabayı, geçirdiği evreleri gösteren başarılarının koleksiyonudur. Öğrencinin gelişimini, velisinin ve öğretmenlerinin izleyebilmesine olanak sağlayan bir çalışmadır. Sınıf içi etkinliklerin öğrencinin secimi sonucunda bir araya getirilip, yansıtılmasıyla oluşan öğrenci urun dosyası, aynı zamanda hem öğretmen hem de öğrenci için bir değerlendirme yöntemidir.

Performans Değerlendirme: Performans değerlendirme, öğrencilerin, öğrenme türleri gibi bireysel özellikleri dikkate alınarak, bunları eyleme dönüştürmelerini sağlayacak durum ve ödevler olarak tanımlanabilir.

- Performans değerlendirme, öğrencinin günlük yaşamındaki problemleri nasıl çözeceğini ve problem çözmek için sahip olduğu bilgi ve becerileri nasıl kullanacağını göstermesini ister.
- Performans değerlendirme süreç içine yayılmıştır, zamana bağlı değildir.
- Gözlenebilen bir performans veya somut bir ürünle sonuçlanmaktadır.
- Performans değerlendirmeyle öğrenciler, sınav saatleriyle sınırlandırılmaksızın geniş bir zaman diliminde çalışma ve tekrar yapma, oluşturulan ölçütlere göre yeterli derecelerini ortaya koyma olanaklarına sahip olurlar.
- Performans değerlendirme, öğrencinin yeni bilgiyi yapılandırmasını gerektirir.
- Performans ödevlerinde, tek bir cevap yoktur. Ödevi tamamlamak için değişik yollar bulunmaktadır. Bu nedenle iyi tanımlanmış bir ölçütle değerlendirmelidir.
- Başarılı bir değerlendirme yapmak için her bir performans ödevi bir dereceli puanlama anahtarı (rubric) ile eşleştirilmelidir.
- Öğrenciler performans ödeviyle dereceli puanlama anahtarının bir örneğini alırlar. Böylece değerlendirme sürecinde, öğrenciler kendilerinden ne beklediğini bilerek çalışmalarını ona göre yönlendirirler.
- Dereceli puanlama anahtarı, öğrencinin başarısı için bir yol haritasına dönüşür.

Belirtilen çok sayıda ölçme değerlendirme araç veya yöntemlerinin uygun ve etkili bir şekilde kullanılması sayesinde öğretmenlerimiz;

- Öğrencilerinin öğrenme eksikliklerini zamanında ve yerinde tespit edebilecekler ve bu sayede sınıf içi öğretim uygulamalarıyla ilgili planlama yaparken öğrenme eksikliklerinin oluşumuna yol açan etkenleri belirleyerek bunların giderilmesi için gerekli önlemleri alabilecekler,
- Öğrencilerinin öğrenme düzeylerini arttırabilecekler,
- Öğretim yöntem ve tekniklerinin ne derece etkili olduğunu değerlendirebilecekler,
- Öğrencilerinin sahip oldukları yeterli alanlarını belirleyerek onları özellikle mesleki, eğitsel ve kişisel yönden daha iyi yönlendirebilecekler,
- Öğrencilerine başarılarının karşılığı olarak daha güvenilir notlar verebileceklerdir.

Ölçme ve değerlendirme uygulamalarının eğitim sistemi içerisindeki kullanılış amaçlarının geniş bakış açısı içinde ele alınması bu uygulamalardan elde edilecek faydanın en üst düzeye çıkmasını sağlayacaktır. Bu noktada sorumluluğun çok büyük kısmı uygulamalardan birinci derecede sorumlu olan öğretmenlerdir.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME FORM ÖRNEKLERİ

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Tema adı:

Adı ve soyadı :

Nu. :

Sınıfı :

AÇIKLAMA: Bu form, etkinlik süresince öğrencilerin, yapılan çalışmalara katılma düzeylerini gözlemeniz amacıyla hazırlanmıştır.

BECERİLER	DERECELER				
	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her zaman
	1	2	3	4	5
I. DERSE HAZIRLIK					
1. Bilgi kaynaklarına nasıl ulaşacağını bilir.					
2. Ulaştığı kaynaklardan etkin bir biçimde yararlanır.					
3. Derse değişik yardımcı kaynaklarla gelir.					
4. Derse hazırlıklı gelir.					
Toplam					
II. ETKİNLİKLERE KATILMA					
2. Görüşü sorulduğunda söyler.					
3. Yeni ve özgün sorular sorar.					
4. Belirttiği görüşler ve verdiği örnekler özgündür.					
5. Dersi iyi dinlediği izlenimi veren sorular sorar.					
Toplam					
III. İNCELEME, ARAŞTIRMA, GÖZLEM					
1. Bilgi toplamak için çeşitli kaynaklara başvurur.					
2. Kendisine verilen kaynaklarla yetinmeyip başka kaynaklar araştırır.					
3. İnceleme ve araştırma ödevlerini özenerek yapar.					
4. Gözlemlerini dikkatli bir şekilde yapar.					
5. Gözlemleri sonucunda mantıksal çıkarımlarda bulunur.					
6. Araştırma ve inceleme sonucunda genellemeler yapar.					
Toplam					
GENEL TOPLAM					

PROJE ÇALIŞMASI

Seçilebilecek konular

- 1.
- 2.

Not: Bu konular dışında ilgi duyduğunuz bir konuyu da belirleyebilirsiniz.

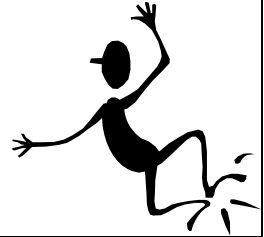
Süre: İki ay

Çalışma içeriğinde yer alması gereken konu başlıkları

1. Projenin adı (1–15 sözcük arası olmalıdır.)
2. Projenin konusu (Konu açık ve net bir biçimde ifade edilmiş olmalıdır.)
3. Proje çalışması içinde belirlenen durumun ya da sorunun ayrıntılı biçimde tanımlanması (Bu kısımda projenin amacı belirtilmekle birlikte durum ya da sorun net biçimde açıklanmalı ve açıklama 2, 3 sayfayı geçmemelidir.)
4. Geliştirme sürecinin açıklanması (Bu aşamada toplanan bilgilerden yola çıkılarak bir ürün ortaya koymaya yönelik ya da öneriler geliştirmeye dönük yapılanlar 2, 3 sayfayı geçmeyecek şekilde anlatılmalıdır.)
5. Sonuç ve öneriler
6. Kaynakça

Proje hazırlanırken izlenecek basamaklar

1. **basamak:** Bu aşamada, seçmeyi düşündüğünüz konuyu araştırıp araştıramayacağınıza, konuyla ilgili kaynaklara ne düzeyde ulaşacağınıza ilişkin inceleme yaparak konu seçimine hazırlık yapınız. Öğretmeniniz ile araştırmayı düşündüğünüz konuyu paylaşarak konu belirlemede ondan yardım alınız.
2. **basamak:** Bir önceki basamakta yaptığınız incelemeler sonucunda belirlediğiniz konunun önemini, neden bu konuyu seçtiğinizi, hazırlayacağınız proje sonucunda neye ulaşmak istediğinizi belirleyiniz.
3. **basamak:** Seçtiğiniz konu ile ilgili yeterli bilgiye ulaşmak amacıyla gerekli kaynaklara ulaşınız. Bu kaynaklar; kütüphane, internet, TV, radyo ve konuyla ilgili kaynak kişiler olabilir.
4. **basamak:** Bir önceki basamakta ulaştığınız tüm kaynaklardan elde ettiğiniz bilgilerden faydalanarak oluşturduğunuz bilgileri metne dönüştürünüz (Oluşturacağınız metin 2, 3 sayfayı geçmeyecek biçimde olmalıdır.).
5. **basamak:** Ulaştığınız kaynaklardan elde ettiğiniz bilgileri değerlendirerek çözüm önerileri üretiniz. Bu çözüm önerilerini belirleme nedenlerinizi ortaya koyunuz.
6. **basamak:** Çalışmalarınızı rapor hâline dönüştürünüz.
7. **basamak:** Raporu resim, gazete haberi, tablo, grafik, istatistik ve çizimlerinize destekleyerek poster hâline dönüştürünüz.
8. **basamak:** Çalışmalarınızın sunumunu yapınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve soyadı:

Nu. :

Sınıfı :

AÇIKLAMA: Aşağıdaki tabloda çalışmalarınızı en iyi şekilde ifade eden seçeneğin altına (X) işareti koyunuz.

DEĞERLENDİRİLECEK TUTUM VE DAVRANIŞLAR	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
1. Planlı çalışmaya özen gösterdim.			
2. Çalışmalarım sırasında planıma uygun hareket ettim.			
3. Araştırmada çeşitli kaynaklardan yararlandım.			
4. Öğretmenimin önerilerini dinledim.			
5. Çalışmalarım sırasında değişik materyallerden yararlandım.			
6. Sorumluluklarımı tam anlamıyla yerine getirdim.			

Bu etkinlik sırasında en iyi yaptığım şeyler ve yorumlarım:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

GRUP DEĞERLENDİRME FORMU

AÇIKLAMA: Aşağıdaki form, gruptaki her bir öğrencinin değerlendirilmesi içindir. Grupta, birlikte çalıştığınız her bir arkadaşınız için ifadeleri okuyarak değerlendirme yapınız. Eğer grup arkadaşınız okuduğunuz ifadedeki davranışı gerçekleştirdi ise o ifadenin altına (X) işareti koyunuz.

[illegible]

YORUMLAR

[illegible]

ÖĞRETİM PROGRAMININ HAZIRLANMASINDA YARARLANILAN VE DERSİN UYGULANMASINDA YARARLANILABİLECEK KAYNAKLAR

- Ataman, Hakan, **Eğitim Hakkı ve İnsan Hakları Eğitimi**, İnsan Hakları Gündemi Derneği, İzmir 2008.
- Beetham David, **Demokrasi ve İnsan Hakları** (Çev: Bilal CANATAN), Liberte Yayınları, Ankara, 2007.
- Behn Robert D., **Demokratik Hesap Verme Sorumluluğu**(Çev: Paradigma Tercüme Ltd. Şti), Arı Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.
- Bilgen Nihat, **Çağdaş ve Demokratik Eğitim**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1993
- Büyükkaragöz, Savaş, **Demokrasi Eğitimi**, Türk Demokrasi Yayınları, Ankara 1990.
- Cüceloğlu, Doğan, **‘Keşke’siz Bir Yaşam İçin İletişim**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.
-, **İnsan İnsana**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.
- Çeçen, Anıl, **İnsan Hakları**, Gündoğan, İstanbul 1995.
- Çiftçi, Ahmet, **Vatandaşlık Bilgisi, Demokrasi ve İnsan Hakları**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2006.
- Dağı, İhsan ve Polat Necati, **Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları**, Liberte Yayınları, Ankara 2004.
- Doğan, İsmail, **Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları**, PEGEM, Ankara 2007.
- Eğitim Hakkı ve Eğitimde Haklar Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Işığında Ulusal Mevzuatın Değerlendirilmesi**, ERG, İstanbul 2009.
- Erdoğan Mustafa, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, Orion Kitabevi, Ankara, 2007.
- Etienne Balibar, **Dersimiz Yurttaşlık**, Kesit Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Freeman Michael, **Human Rights An Interdisciplinary Approach**, Polity Pres UK, 2008.
- Giritli İsmet ve Güngör Hasan Atilla, **Günümüzde İnsan Hakları**, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- Gollob Rolf ve Peter Krapf (Ed.), **Exploring Children Rights**, Council of Europe Publishing, Volume V, Council of Europe 2007.
- Gollob Rolf ve Peter Krapf (Ed.), **Living in Democracy**, Council of Europe Publishing, Volume III, Council of Europe 2008.
- Gollob Rolf ve Peter Krapf (Ed.), **Teaching Democracy**, Council of Europe Publishing, Volume VI, Council of Europe 2008.
- Gülmez, Mesut, **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Egemenlik İnsanındır**, TODAİE Yayını, No 303, Ankara 2001.
-, **Tüm İnsanlar... İnsan Hakları Eğitimi İçin Elkitabı**, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Vakfı Yayını, Ankara 2000.
- Gündoğan Gülsun ve Günay Mustafa, **İnsan Hakları ve Eğitimi**, İlya Yayınevi, İzmir, 2004.
- Habermas, Jürgen, **Öteki Olmak Öteki ile Yaşamak**, çev. İlknur Aka, YKY, İstanbul 2010
- Heater, Derek, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, İmge, Ankara 2007.
- Human Rights Education in the School System of Europe, Central Asia and North America: A Compendium of Good Practice**, Council of Europe, OSCE/ODIHR, UNESCO, OHCHR 2009.
- Kabapınar, Yücel, “Sosyal Empati”, **Yaşadıkça Eğitim Dergisi**, Sayı 76, İstanbul 2002.
- Kartal, Filiz, **Yurttaşlık Tartışmaları: Yeni Yaklaşımlar**, TODAİE, Ankara 2010.
- Kepenekçi, Yasemin, **Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık**, Ekinoks Yayınevi, Ankara 2008.
- Kıncal, Remzi, **Vatandaşlık Bilgisi**, Nobel, Ankara 2007.
- Korkut, Levent, **Ayrımcılık Karşıtı Hukuk**, İnsan Hakları Gündemi Derneği, Ankara 2009.

Kuçuradi, İonna- Peker, Bülent, **Elli Yıllık Deneyimlerim Işığında Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları**, Hacettepe Ü. İnsan Hakları ve Felsefesi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

İnsan Haklarının Gelişimi, Türkiye Bilimler Akademisi, Tübitak, Ankara 1999.

....., **İnsan Hakları Kavramları Sorunları**, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2007.

Mengüşoğlu, Takiyettin, **İnsan Felsefesi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.

Özpolat, Vahap, **Demokratik Vatandaşlık**, HEGEM, Ankara 2009.

Pogge Thomas, **Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları**, çev.G.Kömürcüler, Bilgi Üniversitesi Y. Ankara 2006.

Pusula, Gençlerle İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu, Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ankara 2001.

Pusulacık, Çocuklar İçin İnsan Hakları Eğitimi Kılavuzu, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

Raif Kamil B. ve Mollaoğlu B. Julide, **TDV/DİHEP Demokrasi Dosyası**, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara 2000.

Raif Kamil B., **Türkiye’de İnsan Hakları**, TDV Demokrasi ve İnsan Hakları Serisi, Ankara, 1998.

Solak, Adem, **Bilge Köyü Olayı**, HEGEM Mardin Raporu, Ankara 2009.

Sönmez, Veysel, **Öğretmen El Kitabı**, Anı, Ankara 2009.

Tezgel, Recep, **Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri**, TBMM Yayınları Ankara 2006.

Tezgel, Recep, **Yeni İlköğretim Programlarında İnsan Hakları**, Vatandaşlık ve Kentlilik Eğitimi.

Türk, Hikmet Sami, **Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları**, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu Yayınları, Ankara 1999.

Tüzün, Gürel, **Ders Kitaplarında İnsan Hakları II Tarama Sonuçları**, Tarih Vakfı, İstanbul 2009.

Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu Bildiriler, 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale 2004.

Uygun Oktay, **Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları**, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara, 1996.

Üstel, Füsün, **Makbul Vatandaşın Peşinde, İletişim**, İstanbul 2004.

Üstel, Füsün, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Kitabevi, Ankara 1999.

Yeşil, Rüştü, **Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**, Nobel Ankara 2002.

Yeşil, Rüştü-Aydın, Davut, **Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama**, TSA / Yıl: 11, S: 2, Ağustos 2007.

Yurttaş Olmak İçin Eğitici El Kitabı, Umut Vakfı Yayınları, İstanbul 1998.